

הלכות ברכת המזון סימן קצג

מלך (כ"י): ג (כה) מאם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף-על-פי שכל אחד אוכל מפניו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד, אבל אם (כו) היו הולכים ואוכלים לא. ואם היו אוכלים בשדה מפזרים ומפזרים, אף-על-פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומפזר אחד, כיון שלא קבעו מקום לאכל אינם מצטרפין: הגה המנהג (כז) שלא לזמן בבית (ס) [ה] עובד-כוכבים. ונראה לי הטעם, משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד-כוכבים והיו כאלו אכלו בלא קבע, ועוד, דיש לחש לסכנה אם ישנו בנסח הברכה ולא יאמרו 'הרחמן יברך בעל-הבית הזה' (כח), ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו, ולכן אין לשנות המנהג. ואף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מכל מקום מאחר דכבר נהגו כך הנה כאלו לא קבעו עצמן ביחד: ד' ישלשה שישבו לאכל וברכו ברכת 'המוציא', *אפלו כל אחד אוכל מפניו ואפלו לא אבל עדין בזית פת, (כה) אינם רשאים (ו) לחלק: ה' ישלשה שבאו משלש חברות של שלשה שלשה בני-אדם ונתחברו אלו השלשה: *אם זמנו עליהם במקומם, כגון שהפסיקו (כט) *כל

מ רבנו יונה ג ברכות שם לפרוש הרא"ש ועל-פי הירושלמי שם ע שם תוספות

באר היטב

(ס) עובד-כוכבים. כל האחרונים חלקו על הרב בזה. ומהרש"ל כשהיה זמן בבית עבד"ם היה אומר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הלכותנו וברכי והספימו לברך ולומר: יברך את בעה"ב, דקאי על בעל הסעודה, עין ע"ת. אפלו רוצה לגמר סעודתו קדם שיגמרו האחרים: ואין מזמנין, מ"א: (ו) לחלק.

שערי תשובה

מזנים וכן לאכל פת הפאה בכיסוין ולא והיר' בזה, ע"ש: [ה] עובד-כוכבים. עין באר היטב. ועין באלה רבה שהביא הפסחא במקום ושיבתנו עד עולם:

וישיבתנו, ופעם א' היה סעודת פריון הן בבית עובד-כוכבים והיו שם כמה גברי ואפשר דאם אוכלין במלון ביום דרך עבאי, דלא הני קביעות בבית עובד-כוכבים ואין מזמנין, מ"א: (ו) לחלק.

משנה ברורה

במגן-אברהם (כא) שהקשה, דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, וממילא גם לענין זמון אין רשאיין²², ועין שם שהאר"י בזה; ואף דיש אינה אחרונים שדחו ראייתו לענין זמון, מכל מקום יותר מסתבר (כב) כדבריו, וכן בפרי-מגדים כתב בס"פ דבמקום שאין אחד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, אם יכולים להצטרף לענין זמון צריך עיון למעשה, ומסיים דבעשרה שיש הזכרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביבי²³, וכן משמע בחיי-אדם כלל מח דין ז': ג (כה) אם היו רוכבים וכו'. סעיף זה כלשונו ממש מובא לעיל בסימן קסז סעיף יב, אלא דשם מגרי לענין להוציא בברכת 'המוציא', והבא מגרי לענין צרוף זמון, ודין אחד לשניהן, וכבר בארתי שם במשנה ברורה באר היטב, עין שם: (כו) הולכים ואוכלים לא. וביושבין בעגלה ואוכלין ביחד כשהם נוסעין, עין בסימן קסז מה שכתבתי בשם המגן-אברהם שם סתפק בזה²⁴, ובחיי-אדם הכריע דבזה²⁵ וכן בכל מקום שיש ספק, בשלשה זמנו, אבל בעשרה יש לחש להזכרת השם לבטלה. ומכל מקום נראה לי דזמן בלא שם, דהא בדיעבד יצא בעשרה אף אם לא הזכיר השם, וכדלעיל בסוף סימן קצב: (כז) שלא לזמן וכו'. והאחרונים חולקים על זה, ובהי"ס (כג) המנהג שזמנין, ובי"ח חמון' אומרים: הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם²⁶. ונוכל לומר: הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה²⁷. ומכל-שכן אם כל אחד אוכל משלו, שאז אפלו בבית ישראל אומרים: הרחמן הוא יברך אותנו וכו'. ואם אוכלין במלון ביום דרך-עראי בבית עובד-גלולים, אפשר דאין זה קביעות ואין מזמנין [מ"א], וטוב שלא יקבעו אז שלשתן יחד ויצאו מידי ספק [פמ"ג]: ד (כה) אינם רשאים לחלק. הנהו, וקאי על בעל הסעודה²⁸. ומכל-שכן אם כל שיגמרו האחרים, כיון שהחייב של זמון חל כבר עליו בהתחלת אכילה שלו: ה (כט) כל אחד לשניים. עין בבאור הלכה:

באור הלכה

ורב עסקה מצטרף לזמון, טוב אין לנו מקור לדיון זה ומהא דרב ושמואל בדר מו עמוד א, דהתם מדינא חביני כיון שהיו קבועין יחד בגמר סעודה, וכן מהא דרף נג דסברי בית-הלל אחד מברך לכלם אין ראייה, כמו שכתב הרא"ש שם, ויש לשיטה זו מקום רק לדעת רבנו יונה דסבירא לה דווקא בהתחילו כאחת חביני לזמן, ואם-כן קשה עליו מההיא דרב ושמואל הנ"ל וכן מהא דעאי מלאך בדר מה, ועל-כרחו דיתרץ דרשות לזמן בכל גוהי, וכן כתב בספר מגן-גבורים: * אפלו כל אחד אוכל מפניו ואפלו וכו'. עין במגן-אברהם שהביא בשם הב"ח, דבכאפא תרתי לריעותא רשאין לחלק, והנה הב"ח אנוכי לה מלשון הטור דכתב: צריך לחש לשתי הגרסאות, ומשמע לה להב"ח דאם נגריס בגמרא 'כל אחד אוכל מפניו', תו אין להחמיר בפחות מפניות, וכן אם נגריס בגמרא 'כגון שישבו לאכל', תו אין להחמיר בכל אחד אוכל מפניו, עין שם בפ"ח בסוף דבריו, ועל-כ"פ סבירא לה דאין להחמיר בשתי חמרות; ובאמת זה אינו, דדינא דרי"ף לענין כל אחד אוכל מפניו הוא אמת לכלי עלמא, עין בתוספות רבנו יהודה על ברכות דכתב דינא דרי"ף משם רבנו חננאל וקנוסיב לה מגמרא מפרשת דף מב עמוד ב, עין שם, וכן כתבו תוספ"א והרא"ה בהדושיהם מהאי סוגיא [ואף דיש לכאורה לדחות להר"ף גופא בפרק ביצד מברכין, דלדידה לא הסוגיא שם לענין ברכה ראשונה, ואפשר לענין ברכה אחרונה בענין שיאכלו כלם מפני אחד, אכן על-כ"פ פנים הרא"ש ורשב"א ותוספות ושאר פוסקים כלם פקדו כתבו להר"א דסוגיא דרף מב מיר' גם בברכה אחרונה, עין שם, וכן הוא בסימן זה סעיף ג, הרי דדבר מפרש דגם גבי זמון לא קפדינן שיאכלו כלם מפני אחד, וכן מוכח לעניות דעתי מפתעיתין ריש פרק שלשה שאכלו: אבל טבל וכו', הרי דמיר' באוכל מפניו, ואף-על-פי כן דוקא בנהא דאי אפשר לכל לאכל ביחד אין מצטרפין, הא לא הכי לא; ולענין פחות מפניות הוא דבר מפרש בירושלמי ומגן למדחיה מהלכה? וכן מבאר באור תרוע שגורס כר"ף ואף-על-פי-כן מביא הא דירושלמי לענין דינא, אלמא דתורהו איתנהו ואם לא שפדחק נאמר דאף דשני הדינים אמתיים, מכל מקום אפשר הא דמחמיר בירושלמי בפחות מפניות הינו באוכלים שניהם מפני אחד, ומנא לה הא, וגם לשון הב"ח לא משמע פן דמשום זה הוא מקל, עין שם]. ועין במאמר מרדכי שגם הוא מצדד דלא כפ"ח. ואף דבאמת לשנא דטור דחוק קצת, אבל מכל מקום אין זה מברך לדינא, וכן הראיה שניה שמביא הב"ח מטור לאו ראייה היא ככל לעניות דעתי, ועל-כ"פ אין לזוז מפסק השלשון צרוף: * כל אחד לשניים. לכאורה נראה דהוא הדין אם אחד מהן הפסיק לשניים גם כן אמרינן דכבר פרח זמון מנה ולא נשארין כאן אלא שניים, וכן מצאתי

שער הציון

(כא) ומה שפרץ דכנת רמ"א שיאכלו מעט וכו' הוא מלתא חדתא, ואינו דומה למה שאמרו בשנים שמצנה לחזר אחר שלישי, דהתם מירי שלא גמרו עדין לאכל, אבל הלא קבעו כלם את אכילתם, ועל-כ"פ אף דלא הסיחו עדין דעתם מכל מקום לא מצונו שיאכלו עוד מחדש משום זמון; אלא האמת הברור, דכנת רמ"א להתשובה שהביא הבית-יוסף בסוף הסימן בשם הר"ב, דאזתה התשובה סבירא לה דאפלו כל אחד אוכל בנזית אחר, דבדאי לא קביעי על-ידי-זה לכלי עלמא [נהנו אפלו לדעת הפוסקים דסבירא להו דבברכת-המזון לא בעי תסבה, מכל מקום אכילה כאחת פעי לענין חיוב זמון, ולא הבנתי דברי המגן-אברהם בסוף דבריו שכתב דטעם התשובה היא משום דאפשר דברכת-המזון לא בעי תסבה, הא על-כ"פ פנים ישיבה במקום אחד בעי לכלי עלמא], אפלו הכי רשות לזמן וטוב לעשות פן משום 'ברכעם הדרת מלך', וכן כתב בחמ"ד משה ובבאור הגר"א: (כב) וכן כתב בחמ"ד משה וכן מסתברא, דאין יאמרו 'ברוך' והכונה שברכנו יחדו [באשר מפיך דבר זה והגמרא מקרא 'אדלו וגו' שמו יחדו"] אחרי שלכסוף מברחין הם להתחלק, שאין אחד יכול להוציא את חברו: (כג) מגן-גבורים: (כד) ט"ז: (א) שורה זו הושמטה על-ידי הצנזור, והשבונו על מכוונה על-פי הנדפס ברמ"א שבשולחן-ערוך. ומעתה יובנו כהלכה דברי המשנה-ברורה שבסעיף-קטן כז.

הַלְבוּת בְּרֵכַת הַמְזוּזוֹן סִימָן קצו

ביאורים ומוספים

ובין ביבשה כי אחר כוונת הלב הן הדברים, שבעגלה המתנדנדת ואופניה מרעישים שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סערה, אין מצטרפים לזימון, וכשאינן סערה, שיושבים שקטים מצטרפים לזימון. ועל פי סברא זו כתב הבית ברוך (על החיי אדם כלל מח ס"ז אות כט) שהנוסעים ברכבת או במכונית וכל שכן הטסים במטוס מצטרפים לזימון. וכן דעת הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא) שמצטרפים, כדין היושבים בספינה, ולא הסתפקו אלא בעגלה הרתומה לסוסים.

וכשאוכלים בזמן שהעגלה עומדת, כתב בשו"ת אור לציון (שם), שבודאי מצטרפים יחד, וכן משמע בפמ"ג (סי' קסז א"א ס"ק כז).

[משנ"ב שם]

ובחיי-אדם הקריע דבנה²⁵.

25) הכרעה זו ביאר הנשמת אדם (כלל מח אות א) שהיא אמורה על פי מנהגינו שכל אחד מברך לעצמו, לכן מזמנים בשלשה, שזימון הוא דבר שבה, ואין בו חשש הזכרת שם שמים לבטלה. אולם אם אחד מברך ומוציא אחרים כתב החיי אדם (שם ס"ז) שבזה הסתפק המג"א האם היושבים בעגלה מצטרפים (וזה שלא כדעת המג"א (ס"ק ח) הסובר שאפילו אם רצו לברך כל אחד בפני עצמו, אינם רשאים לזמן אלא אם כן מצטרפים יחד).

[משנ"ב ס"ק כז]

וב'הרחקמן' אומרים: הרחקמן הוא 'ישלח לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם'²⁶.

26) וכן המברך במטוס השייך לגויים או במקומות ציבוריים שאין שם בעל בית מסויים וכגון גינות וכדו', כתב בספר חשוקי חמד (ברכות מו, א) שיאמר נוסח זה.

[משנ"ב שם]

הרחקמן הוא 'ברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה'²⁷.

27) ולענין האוכלים במסעדה או בבית מלון, דעת הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד שם) שיש להם לומר 'הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה', אף על פי שהם משלמים לו על הסעודה, שכן אם בעל הבית לא היה מכין להם את הסעודה, לא היו אוכלים אכילה זו וכספם לא היה משיב עליהם. אמנם לגבי הברכה המיוחדת שמברך האורח את בעל הבית 'יהי רצון שלא יבוש' וכו', מבואר לקמן (סי' רא ס"ק ז) שהמשלם על סעודתו אינו מברכה.

[משנ"ב ס"ק כד]

עין במגן-אברהם שהקשה, דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אהד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, ומפילא גם לענין זמון אין רשאים²² וכו', דבעשה שיש הנפרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביני²³.

22) ובאופן שאחד אבל עם שניים בקביעות אלא שלא התחיל ולא סיים עמהם, כתב הגר"ש אויערבך (כתב יד, חידושים למסכת ברכות מה, א) שנראה שאף המג"א יודה שרשאים לזמן, שכן בשו"ע לקמן (סי' קצו ס"ג ובמשנ"ב שם ס"ק כב) מבואר, שאפילו אם אחד אוכל ירק או שותה עם שניים, מצטרף עמהם לזימון, וכל שכן כאן שהשלישי אבל פת ורק לא התחיל וסיים עמהם, שיוכלו לזמן איתו.

23) וכן כשיש ספק לדינא, הביא ביה"ל לקמן (סי' קצו ס"א ד"ה עמהם) בשם הפמ"ג שלזמן בשלשה מצטרפים, ובעשרה מסתפק שם האם מותר, עיין שם.

[משנ"ב ס"ק כו]

ובישובין בעגלה ואוכלין בידך קשה נוסעין, עין בסימן קסז מה שכתבתי בשם המגן-אברהם שמתפק בזה²⁴.

24) אבל האוכלים בספינה, כתב לעיל (סי' קסז ס"ק טב) לענין ברכת המוציא, שפשוט שאף למג"א מצטרפים שקביעות גמורה היא, וכן כתב הערוך השולחן (כאן ס"ד) לענינו.

ובביאור החילוק בין עגלה לספינה, כתב בשו"ע הרב (סי' קסז ס"ז) שספינה אינה חשובה כמהלכת, אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם מים, מה שאין כן בעגלה. ועל פי חילוק זה כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ג תשובה ט), וכן דעת הגר"ש וואזנר (ברכת שם פ"ב סל"ד אות ה), שיש הבדל בין האוכלים במכונית או באוטובוס לאוכלים במטוס, שהאוכלים במכונית או באוטובוס יזמנו בלא הזכרת שם בעגלה, מה שאין כן האוכלים במטוס מצטרפים גם לעשרה, מאחר שהוא קבוע הרוח דוחפתו ודומה לספינה.

אכן היושבים לאכול ברכבת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול, כתבו הברכת הבית (שער יח ס"ד) והנימוקי א"ח (סי' קסז) שבודאי מצטרפים, משום שנחשב לאכילה קבועה כבספינה, וכדין היושבים בבית, וכן כתב הערוך השולחן (סי' קסז סכ"ז) בפשיטות שברכת מצטרפים לזימון.

אמנם במור וקציעה כתב שהכל תלוי בשקית נסיעתם, בין בים

